

Klimapolitikk i oljestaten

Robust folkestyre eller sementerte næringsinteresser?

Climate politics and the oil state

Bård Lahn

Postdoktor, TIK Senter for teknologi, innovasjon og kultur, UiO

bard.lahn@tik.uio.no

Sammendrag

Makt- og demokratiutredningen konkluderte for 20 år siden med at det norske folkestyret er under press som følge av blant annet rettsliggjøring, markedsretting og overnasjonal styring. Samtidig påpekte utredningen at Norge er blitt en «oljestat» og problematiserte hva det betyr for forventningene til statens rolle. Mindre problematisert var hva «oljestaten» betyr for utformingen av norsk klima- og miljøpolitikk og håndteringen av det utredningen kalte Norges «klimadilemma». 20 år etter kan vi konstatere at olje og klima har blitt en stadig mer sentral konfliktlinje i norsk politikk, og at klimapolitiske hensyn i økende grad utfordrer oljestaten. Samtidig har den faktiske forvaltningen av oljeressursene endret seg lite, og norsk olje- og gassutvinning er langt høyere i dag enn man forventet for 20 år siden. Hva forteller dette oss om den demokratiske styringen av klimapolitikk og oljeressurser i Norge?

For å diskutere dette spørsmålet gjennomgår artikkelen hvordan klimapolitiske krav og målsettinger har utfordret norsk oljepolitikk i løpet av de siste 20 årene, og hvilke politiske endringer disse utfordringene har medført. Gjennomgangen viser at oljepolitikken har blitt sterkt politisert som følge av nye klimakrav, og at dette har gitt økt debatt om den demokratiske styringen av oljeressursene. Flere av metodene som har blitt brukt for å utfordre oljestaten er imidlertid knyttet til nettopp de prosessene som Makt- og demokratiutredningen assosierer med folkestyrets forvirring – overnasjonal styring, markedsretting og rettsliggjøring. Dette åpner for å nyansere Makt- og demokratiutredningens advarsler og å framheve verdien av politisering for aktiv demokratisk debatt og stillingtaken i spørsmål som berører sterke, etablerte næringsinteresser.

Nøkkelord

klimaendringer, olje og gass, demokrati, politisering

Abstract

20 years ago, the Norwegian 'Power and democracy project' found that Norway's democracy is under pressure due to, among other things, marketization, supranational governance, and the growing role of the judiciary. The project also highlighted that Norway has become an 'oil state' and discussed what this means for the role of the state, but it paid less attention to what it means for environmental ambition and climate policy. Two decades later, oil and climate change has become a defining issue in Norwegian politics, with climate ambitions increasingly challenging the 'oil state'. At the same time, the governance of Norway's oil resources has remained relatively stable, and extraction continues at high levels. What does this situation tell us about the democratic governing of oil and climate policy in Norway?

This article traces how climate commitments and ambitions have challenged Norwegian oil governance over the last 20 years, and the outcomes of these challenges. It shows that oil policy has become heavily politicized as a result of new climate commitments, with increasing contestation over how oil resources are governed. Several of the mechanisms through which the 'oil state' has been challenged are tied directly to the processes that the 'Power and democracy project' associated with the erosion of democracy, i.e. supranational governance, marketization and an increasing reliance on courts and litigation. The article thus seeks to nuance the warnings of the 'Power and democracy project', and to highlight the importance of politicization for ensuring active and open democratic processes in issues that concern strong established business interests.

Keywords

Climate change, Oil and gas, Democracy, Politicization

Introduksjon

Makt- og demokratiutredningen konkluderte for 20 år siden med at det norske folkestyret er under press. Presset stammer blant annet fra det utredningen beskriver som rettsliggjøring, markedsretting og overnasjonal styring: Når stadig flere samfunnsspørsmål avgjøres i domstolene, gjennom markedsmekanismer eller som følge av internasjonale forpliktelser, blir det samtidig mindre rom for demokratisk styring i form av beslutninger truffet i «et formelt beslutningssystem gjennom flertallsvedtak og folkevalgte organer» (NOU 2003: 19, s. 57). Disse utviklingstrekkene ble diskutert gjennom en serie utgivelser i regi av Makt- og demokratiutredningen og ble særlig framhevet i utredningens sluttrapport.

Et tema som ble viet mindre oppmerksomhet i sluttrapporten var maktforholdene i klima- og miljøpolitikken, og da særlig hvilke utfordringer omstillingen til et samfunn uten utslipp av fossilt karbon kan skape for et land som i stor grad lever av å hente slikt karbon opp fra sine havområder. Verken klimaproblemet eller oljevirkksomheten var helt fraværende i Makt- og demokratiutredningens arbeid: Miljø- og klimaspørsmål ble drøftet i flere av utredningens utgivelser, med særlig vekt på miljøorganisasjonenes rolle i samfunnet (Bortne et al., 2002) og kunnskapspolitikken i miljøfeltet (Mathisen, 2003; Meyer & Myklebust, 2022). Videre slo utredningen fast at Norge er blitt en «oljestat» (NOU 2003: 19, s. 33; Østerud et al., 2003, s. 48) og diskuterte blant annet hva dette betyr for statens rolle i økonomien. Imidlertid ble de to temaene i liten grad koblet sammen. Hvordan miljøpolitiske målsettinger utfordrer maktforholdene i oljestaten – eller omvendt, hvordan maktforhold på oljefeltet kan vanskeliggjøre den omstillingen klimaproblemet krever – var ikke blant spørsmålene utredningen stilte. Denne blindflekken møtte også kritikk i debatten som fulgte utredningen (Bakken et al., 2003; Osland, 2004).

På ett punkt pekte riktignok maktutredningene på en åpenbar sammenheng mellom miljø og olje. Under en konferanse om olje og makt som Makt- og demokratiutredningen arrangerte i samarbeid med Oljeindustriens Landsforening (!) viste Øyvind Østerud til det han kalte «klimadilemmaet» (Ims & Engelstad, 2003, s. 97), som også nevnes i utredningens sluttrapport: At «bærekraftig utvikling er blitt et ideologisk program i norsk miljøpolitikk internasjonalt, samtidig som Norge som petroleumsstat bidrar i betydelig grad til de globale miljøproblemene» (NOU 2003: 19, s. 12; Østerud et al., 2003, s. 46). Han spådde at denne motsetningen innebar en «ny form for politisering av petroleumpolitikken» som ville kunne bli viktigere i framtiden. Tidligere oljeminister Marit Arnstad kom på samme konferanse med en enda mer spesifikk prognose: At det ville bli en tiltakende dragkamp mellom olje- og klimainteresser, og at kampen særlig ville stå om hvilke havområder som skal gjøres tilgjengelige eller stenges for oljevirkksomhet (Ims & Engelstad, 2003, s. 14).

20 år seinere kan vi fastslå at Østerud og Arnstad var presise i sine spådommer på dette punktet: Klimadilemmaet som oljestaten Norge står i har blitt stadig mer framtrødende, og kommentatorer både i inn- og utland har viet adskillig oppmerksomhet til det som har blitt kalt «det norske paradokset»: kombinasjonen av en stor olje- og gassnæring og høye politiske ambisjoner på klimaområdet (Gloppen & Rakner, 2015; se også f.eks. Bang & Lahn, 2019; Eckersley, 2016). Oljevirkksomhetens framtid har vært et dominerende spørsmål i flere stortingsvalg, og det mest sentrale politiske stridstemaet har vært nettopp oljeindustriens tilgang til nye havområder, som utenfor Lofoten eller ved iskanten nord i Barentshavet (Dale & Andersen, 2018; Harrison & Bang, 2022).

Hva ligger bak de siste 20 årenes økende konfliktnivå i oljepolitikken, og hvilke konsekvenser har denne utviklingen hatt for den demokratiske styringen av Norges olje- og gassressurser? Det er spørsmålene jeg vil undersøke i denne artikkelen. Nærmere bestemt vil jeg se på hvordan klimapolitiske krav og målsettinger har utfordret norsk oljepolitikk i løpet av de

siste 20 årene, og hvilke politiske endringer disse utfordringene har medført. Jeg velger dette temaet både fordi det kan bidra til en bedre forståelse av et felt som Makt- og demokratiutredningen kanskje ikke viet tilstrekkelig oppmerksomhet, men også fordi det er godt egnet til å problematisere noen av de sentrale tesene fra utredningens sluttrapport. Som artikkelen vil vise, har nemlig flere av forsøkene på å trekke olje- og klimapolitikken sammen i løpet av de siste 20 årene vært knyttet til nettopp de prosessene som Makt- og demokratiutredningen assosierte med «folkestyrets forvitring»: overnasjonal styring, markedsretting og rettsliggjøring. Avslutningsvis diskuterer jeg derfor hva utviklingen i olje- og klimapolitikken forteller oss om det norske folkestyrets tilstand mer generelt. Ved å trekke på teoretiske tradisjoner som ser *politisering* som en nødvendig strategi for å sikre en demokratisk klimapolitikk, nyanserer jeg Makt- og demokratiutredningens advarsler mot overnasjonalitet og rettsliggjøring som negativt for et levende folkestyre og framhever i stedet den institusjonaliserte makten til oljeindustrien i det norske politiske systemet.

Makt og politisering i klimapolitikken

Parallelt med at klimaendringene har blitt en stadig viktigere politisk sak de siste 20 årene, har også den samfunnsvitenskapelige litteraturen om klimaproblemet vokst – selv om det fortsatt må sies å være underrepresentert i sosiologisk forskning (Scoville & McCumber, 2023). Et tema som har blitt behandlet både i politisk sosiologi, statsvitenskap og tilgrensende fagfelt er forholdet mellom klimaproblemet og demokratisk styring: Hvordan virker organiseringen av demokratiske prosesser og institusjoner inn på mulighetene for klimaomstilling, og i hvilken grad kan forventningen om et levende folkestyre forenes med behovet for raske og omfattende utslippsreduksjoner? Blant annet har det i faglitteraturen blitt diskutert hvilken rolle politisk konflikt og polarisering spiller for demokratiets håndtering av klimaproblemet (Paterson et al., 2022; Pepermans & Maesele, 2016). Dette er en sentral problemstilling for å forstå det norske folkestyrets vilkår i håndteringen av oljestatens «klimadilemma». Før jeg ser nærmere på hvordan dilemmaet har blitt håndtert, vil jeg derfor kort gjøre rede for denne faglige diskusjonen og posisjonere mitt bidrag i den.

En dominerende tilnærming til klimasaken i en del samfunnsvitenskapelig litteratur har vært å framheve *stabilitet* som en nødvendig betingelse for en klimavennlig politikk (Paterson et al., 2022, s. 3–4). Teoretiske tradisjoner som først og fremst ser klimasaken som et «koordineringsproblem» har vektlagt behovet for å innføre langsiktige tiltak og etablere institusjonelle mekanismer som skal gjøre at alle aktører oppfatter målet om utslippsreduksjoner som mest mulig troverdig (Machin, 2013, s. 16–20). I dette perspektivet forstås politisk konflikt om klimaspørsmål som en fare for muligheten til å gjennomføre en effektiv omstilling, ettersom det kan føre til brå endringer som undergraver politikkenes troverdighet og gjør det vanskelig å handle ut fra et langsiktig perspektiv (Pepermans & Maesele, 2016). For å unngå disse farene, kan man for eksempel etablere ulike former for forpliktende samarbeid og institusjonell selvbinding (Aykut, 2020, s. 285). Eller man kan legge vekt på å forankre klimapolitikken gjennom brede tverrpolitiske forlik som løfter saken ut av den ordinære partipolitiske konkurransen (f.eks. Giddens, 2009, s. 93).

Som motsats til denne vektleggingen av stabilitet og konsensus finner man imidlertid også en litteratur som kritiserer forsøk på å avpolitiserer klimasaken, og som tvert imot argumenterer for økt politisk *konflikt* om både mål og virkemidler i klimapolitikken (Paterson et al., 2022, s. 4–5). Denne posisjonen begrunnes dels normativt, ut fra et syn på konflikt som et uunngåelig og nødvendig element i et reelt demokrati (Machin, 2013; jf. Mouffe, 2005). Dels begrunnes den også mer instrumentelt: For eksempel vises det gjerne til at reell menings-

brytning og aktiv «oversettelse» av naturvitenskapelige måltall til samfunnsmessige visjoner er nødvendig for å skape engasjement for klimapolitikken over tid, og unngå at omstillingen som er nødvendig for å kutte klimagassutslippene reduseres til teknokratisk styring uten folkelig oppslutning (Swyngedouw, 2010; Wynne, 2010). Andre bidrag viser til at samfunnets klimagassutslipp gjerne opprettholdes av sterke maktstrukturer og «stivhengighet» knyttet til etablerte industrier, noe som vanskeliggjør endring (Geels, 2014; Stoddard et al., 2021). For å bryte med slike strukturer og sikre en mest mulig åpen behandling av mulige tiltak og løsninger, vil det være nødvendig med en storstilt politisk mobilisering (f.eks. Aronoff et al., 2019). Med dette utgangspunktet vil en *politisering* av klimapolitiske spørsmål være en nødvendig betingelse for å gi demokratiske institusjoner en mulighet til å utforme klimapolitikken på fritt grunnlag, særlig der dette innebærer et oppgjør med sementerte næringsinteresser som tjener på å opprettholde status quo (Pepermans & Maesele, 2016).

For en undersøkelse av sammenhengen mellom norsk olje- og klimapolitikk framstår det siste poenget som særlig relevant. Makt- og demokratiutredningen pekte på at oljevirkosomhetens store betydning for samfunnet gjør næringen til en betydelig maktfaktor i det norske politiske systemet, og viste i den forbindelse til Francis Sejersteds begrep om «det oljeindustrielle kompleks» (Sejersted, 1999). Det er lite som tyder på at denne situasjonen har endret seg: I en fersk rapport som samler en rekke norske samfunnsviteres vurderinger av maktforhold i norsk klimapolitikk, blir oljeindustriens makt gjennomgående framhevet som den mest betydelige faktoren (Gulbrandsen & Handberg, 2023). Denne makten kan for eksempel ventes å gjøre seg gjeldende gjennom direkte eller indirekte føringar på hvordan klimaspørsmål forstås og behandles i demokratiske institusjoner.

Med dette som utgangspunkt kan ikke en vurdering av det norske folkestyrets villkår i møte med «oljestatens klimadilemma» bare rette seg mot de demokratiske institusjonenes formelle muligheter for styring. Den må også vurdere i hvilken grad det finnes offentlig meningsbrytning og aktiv politisk debatt som åpner for at det demokratiske systemet også vurderer utfall som potensielt bryter med eksisterende næringsinteresser og de føringene de legger på hvordan saken håndteres. Denne artikkelen tar derfor som utgangspunkt at en viss grad av politisering er en nødvendig betingelse for et levende folkestyre i klimasammenheng, selv om politisering i seg selv ikke kan forventes å resultere i bestemte politiske utfall. Jeg vil komme tilbake til dette i den avsluttende diskusjonen, etter først å ha redegjort for hvordan det norske politiske systemet har håndtert klimasaken og hvilke konsekvenser den har fått for styringen av oljevirkosomheten.

Håndtering av «klimadilemmaet» gjennom 20 år

I Norge ble klimaproblemet relativt tidlig etablert som politisk tema. Det skyldes dels innsatsen til den organiserte miljøbevegelsen, som lyktes i å plassere klima som en viktig politisk sak – særlig gjennom de store protestene mot bygging av gasskraftverk i Norge på 1990-tallet (Tjernshaugen, 2007). Dels skyldtes det også norske myndigheters internasjonale engasjement. Gro Harlem Brundtlands innsats i arbeidet fram mot Rio-toppmøtet og vedtaket av FNs klimakonvensjon i 1992 etablerte en forventning om at Norge skulle spille en aktiv rolle i det internasjonale klimaarbeidet (Lahn & Wilson Rowe, 2015).

Parallelt med at klimaendringene ble etablert som politisk sak kom også bevisstheten om Norges klimadilemma, altså spenningen mellom ambisjonen om aktiv klimainnsats og rollen som olje- og gassprodusent. Eksisterende forskning på norsk klimapolitikk har vist at den tidlige entusiasmen, med tverrpolitisk konkurranse om å sette ambisiøse mål for å kutte nasjonale klimagassutslipp, relativt raskt ble erstattet med bekymring for hvilke begrens-

ninger slike mål kunne legge på oljevirkosomheten (Andersen, 2017; Asdal, 2011; Kasa et al., 2001; Nilsen, 2001). I stedet ble målet å «forene rollen som en stor energiproducent med å være et foregangsland i miljøspørsmål» (St.prp. nr. 50, 1995–1996, s. 1). Dette målet skulle oppnås gjennom internasjonalt samarbeid: Heller enn å akseptere begrensninger på egne utslipp og dermed egen oljeutvinning, ønsket norske myndigheter å etablere internasjonale avtaler som gjorde det mulig å samarbeide om klimamålene. Norge ble en sterk pådriver for ideen om handel med klimakvoter, som ville gjøre det mulig å omsette fortsatt store oljeinntekter til relativt billige utslippsreduksjoner utenfor Norges grenser. De politiske partiene som allerede var tette knyttet til olje- og industriinteressene – først og fremst Arbeiderpartiet og Høyre – ble sterke forsvarere av en slik global tilnærming til klimapolitikken. Partiene som tradisjonelt hadde stått for en mer vekstkritisk tilnærming – særlig Venstre, Senterpartiet og SV – utgjorde en aktiv opposisjon som målbar miljøbevegelsens krav om nasjonale utslippskutt (Kasa et al., 2001; Nilsen, 2001).

Den tidlige historien til norsk olje- og klimapolitikk gir med andre ord støtte til antakelsen om et sterkt «oljeindustrielt kompleks» (Sejersted, 1999), som legger føringer på hvordan nye politiske krav innpasses i demokratiske prosesser. Det politiske flertallets svar på klimautfordringen ble til i et samspill mellom samfunnsøkonomisk ekspertise, som framhevet «kostnadseffektivitet» og økonomiske virkemidler som kvotehandel (Asdal, 2011), og oljeindustriens interesser slik de nedfelte seg i kravene om ny aktivitet for oljeselskaper og verftsindustri langs kysten. Disse interessene sto sterkt som følge av det etablerte samarbeidet mellom arbeid og kapital, og industriens tette koblinger til de største politiske partiene (Kasa et al., 2001). Den norske klimapolitiske linja fra 1990-tallet av – internasjonale avtaler, global kvotehandel og en klimapolitikk som prioriterte de billigste tiltakene – kan dermed gjerne sies å være oljestatens svar på klimadilemmaet, for å bruke Makt- og demokratiutredningens begreper.

Internasjonalt fikk den norske linja stort gjennomslag, først og fremst fordi den lå tett opp til USAs politikk (Kasa et al., 2001, s. 461). Da den første bindende internasjonale avtalen om utslippskutt ble signert i Kyoto i 1997, bygde den på prinsippet om «fleksibel gjennomføring» og innførte et system for kvotehandel som Norge seinere har benyttet seg av for å innfri sine forpliktelser. Og kanskje aller viktigst: Avtalen bygde på det etablerte systemet for regnskap med klimagassutslipp, som plasserer ansvaret for utslipp fra fossil energi i landet der oljen brennes, ikke landet der utvinningen skjer. Dermed var det bare utslippene fra selve produksjonsprosessen som ble relevant i klimapolitisk sammenheng (Dale & Andersen, 2018, s. 30).

Resultatet av dette internasjonale klimapolitiske regimet ble at den politiske debatten om omfanget på norsk oljevirkosomhet i stor grad ble frikoblet fra det klimapolitiske ordskiftet. Riktignok var utslippene fra plattformer og andre anlegg knyttet til olje- og gassutvinningen betydelige og hadde vokst kraftig i løpet av 1990-tallet. Men disse utslippene kunne kompenseres ved kjøp av kvoter fra andre land, og karbonet i oljen og gassen som ble eksportert lå uansett utenfor det norske utslippsregnskapet. På 1990- og 2000-tallet hadde man derfor betydelig politisk debatt om klimagassutslippene fra *bruken* av olje og gass – særlig i form av gasskraftverk – men relativt liten debatt om utslippene fra *produksjonen*, og knapt noen om Norges rolle som eksportør av fossilt karbon (Andersen, 2017, s. 379–380; Bang & Lahn, 2019). Makt- og demokratiutredningen oppsummerte situasjonen slik: «Kyoto-avtalen med sitt prinsipp om handel med utslippskvoter (...) dempet dilemmaet noe, men det er ikke løst» (Østerud et al., 2003, s. 46).

Hva har så skjedd på de 20 årene som har gått siden den gang? Som nevnt innledningsvis, har framtiden til norsk oljevirkosomhet blitt langt tettere koblet til den klimapolitiske debat-

ten. Men hvordan har dette skjedd, og med hvilke konsekvenser? Og hva kan dette fortelle oss om det norske folkestyret og maktforholdene i Norge i tiden etter Makt- og demokratiutredningen? I det følgende vil jeg trekke fram tre sentrale utviklingstrekk: For det første at endringer i det internasjonale klimapolitiske regimet har bidratt til å endre debatten og gjøre 1990-tallets frikobling av olje- og klimapolitikken umulig å opprettholde. Dermed har internasjonale forpliktelser endret betingelsene for hvordan olje og klima behandles som politiske saker i det norske demokratiske systemet. For det andre har ideen om klimaproblemet som en form for økonomisk risiko fått fotfeste i sentrale politiske institusjoner, noe som har introdusert en ny type markedslogikk i hvordan klimahensyn blir innpasset i oljepolitikken. For det tredje har vi sett et høyprofilert forsøk på å «rettsliggjøre» olje- og klimapolitikken, ved at en gruppe miljøorganisasjoner tok spørsmålet om ny oljevirkosomhet til Høyesterett i det såkalte «klimasøksmålet».

Gjennomgangen som følger er i hovedsak basert på tidligere arbeider der jeg analyserer offentlige dokumenter som stortingsmeldinger og offentlige utredninger, i kombinasjon med intervjuer med aktører i politikk og forvaltning (Bang & Lahn, 2019; Lahn, 2019, 2022). Jeg henviser til disse arbeidene for en nærmere gjennomgang av det empiriske materialet. Omtalen av «klimasøksmålet» i Høyesterett bygger i stor grad på to masteroppgaver om temaet (Bremnes, 2023; Brenna, 2022).

Parisavtalen endrer debatten

Ettersom norske myndigheters håndtering av «klimadilemmaet» på 1990- og 2000-tallet var tett knyttet til det internasjonale regimet som Kyoto-avtalen etablerte, er det ikke overraskende at overgangen til et nytt internasjonalt klimapolitisk regime også har utfordret den eksisterende klima- og oljepolitikken. Paris-avtalen som ble vedtatt i 2015 skiller seg på flere viktige punkt fra Kyoto-avtalen, og dette har hatt direkte konsekvenser for norsk olje- og klimadebatt. For det første etablerer Paris-avtalen nye overordnede mål for det internasjonale klimaarbeidet som på en helt annen måte enn tidligere peker ut en retning mot full utfasing av fossil energi. Avtalen legger til grunn at den globale temperaturstigningen bør begrenses til godt under to grader, helst under 1,5 grader. Den gjenværende mengden utslipp som kan tillates for å nå disse målene er svært begrenset og mindre enn eksisterende reserver av kull, olje og gass (Trout et al., 2022). Paris-avtalen tydeliggjør dermed at betydelige mengder olje og gass må bli liggende urørt om klimamålene skal nås.

For det andre er Paris-avtalens system for utslippsforpliktelser svært annerledes enn Kyoto-avtalens. Det er nå opp til landene selv å definere hva slags mål de vil sette for klimapolitikken sin. Selv om Paris-avtalen fortsatt åpner for kvotehandel mellom land, vektlegger den i større grad nasjonal omstilling. Og selv om landene fortsatt skal føre regnskap for sine klimagassutslipp på samme måte som før, så åpner avtalen for også å inkludere andre typer utslipp – for eksempel utslipp knyttet til eksportert olje og gass. Til sammen har disse elementene i Paris-avtalen ført til økende diskusjon om behovet for å begrense ikke bare *forbruket*, men også *produksjonen* av fossil energi (Harrison & Bang, 2022; Lahn, 2022; Pater-son, 2021).

Krav om redusert utvinning av olje kom først fra klimaaktivister, men har de siste årene fått et bredere nedslagsfelt: institusjoner som Det internasjonale energibyrået og FNs miljøprogram har pekt på at ny oljeproduksjon bør begrenses av hensyn til klimamålene (Pater-son, 2021). Også i den akademiske litteraturen argumenteres det for at produksjon av fossil energi bør reguleres. Norske samfunnsøkonomer har vært blant dem som har argumentert for at begrensninger på fossil energiproduksjon kan være en effektiv del av klimapolitikken (Asheim et al., 2019; Harstad, 2012). Dette har skapt en situasjon der produsenter av fossil

energi i større grad enn før må rettferdiggjøre sin olje- og gassutvinning og begrunne hvordan den henger sammen med klimamålene.

Denne utviklingen har hatt stor innvirkning på den politiske debatten i Norge de siste ti årene. Målene i Paris-avtalen har dannet grunnlag for tiltakende protester mot norsk oljepolitikk. Bare måneder etter vedtaket av Paris-avtalen fremmet både SV og Miljøpartiet De Grønne forslag i Stortinget om å stoppe videre oljeleting av hensyn til de globale målene i den nye avtalen. I 2019 gikk tusenvis av streikende skoleelever bak paroler som «Norsk olje koker kloden» og «Stopp oljeletinga», og sammenhengen mellom olje- og klimapolitikken var et dominerende tema i stortingsvalgene både i 2017 og 2021 (Lahn, 2022). Paris-avtalen har dermed bidratt til å utfordre skillet mellom olje- og klimapolitikken som ble etablert på 1990-tallet og opprettholdt av Kyoto-avtalens system for utslippsregnskap og kvotehandel.

Samtidig er det slående hvordan det endrede debattklimaet i liten grad har ført til endringer i hvordan norske olje- og gassressurser faktisk forvaltes. Enkelte endringer kan spores, som at debatten om åpning av Lofoten og Vesterålen for oljevirkosomhet i stor grad er lagt død, og at SV siden 2021 har fått gjennomslag for at det ikke skal gjennomføres konsekvsjonsrunder som åpner nye leteområder i uutforskede deler av norsk sokkel. I hovedsak har imidlertid reaksjonen på de nye utfordringene mot oljepolitikken vært en videreføring av eksisterende praksis for tildeling av nye leteområder og utbygging av nye olje- og gassfelt. Denne stabiliteten har blitt garantert av mer eller mindre det samme politiske flertallet som støttet opp under den norske linja i klimapolitikken på 1990- og 2000-tallet. Både fra Arbeiderpartiet og Høyre har det blitt argumentert for at Norge skal føre en aktiv klimapolitikk, men at denne fortsatt må rette seg mot *forbruket* av olje og gass, ikke *produksjonen* (Bang & Lahn, 2019; Dale & Andersen, 2018).

Oljeproduksjon som «klimarisiko»

Selv om det er vanskelig å se noen større omlegging i forvaltningen av oljeressursene de siste årene, er det likevel én konkret endring som kan spores i flere av oljepolitikkens sentrale dokumenter og praksiser. I en rekke sammenhenger har hensynet til klima blitt innarbeidet som en form for økonomisk risiko – såkalt «klimarisiko». Dette følger en større trend internasjonalt, der aktører knyttet til finansbransjen de siste 15 årene har tatt til orde for å se på klimaproblemet som en risiko for framtidig økonomisk aktivitet, og dermed noe finansmarkedene bør ta høyde for i kapitalforvaltning og investeringer (Langley et al., 2021, s. 508).

Ideen om «klimarisiko» innebærer å sidestille to nokså ulike trusler mot framtidig avkastning på kapital: På den ene siden den fysiske trusselen fra faktiske klimaendringer, som kan føre til verditap gjennom skader på eiendom og produksjonssystemer, og på den andre siden den regulatoriske trusselen fra politiske tiltak som søker å begrense klimaendringene gjennom å kutte utslipp. For norsk oljeindustri vedkommende er det i praksis den siste trusselen som vektlegges, altså den økonomiske risikoen knyttet til at oljen i framtiden vil bli mindre verdt som følge av tiltak for å begrense bruken av fossil energi. Å ta hensyn til «klimarisikoen» norsk oljevirkosomhet står overfor handler altså om å synliggjøre klimapolitikk som en trussel mot framtidig lønnsomhet i næringen. Heller enn å gjøre oljen til et problem for klimamålene, gjøres klimamålene potensielt til et problem for oljen.

I Norge er det ironisk nok langt på vei de samme aktørene som har ønsket å begrense oljevirkosomheten av hensyn til målene i Paris-avtalen som også har tatt til orde for å synliggjøre oljevirkosomhetens klimarisiko. Både miljøorganisasjoner og de mer oljekritiske stortingspartiene har pekt på at oljepolitikken i større grad må ta hensyn til at framtidig oljevirkosomhet vil kunne bli ulønnsom dersom den globale bruken av fossil energi strammes til i tråd med klimamålene (Bang & Lahn, 2019). Disse forslagene har imidlertid i større grad blitt

tatt opp i offisielle dokumenter. Et forslag Venstre fremmet i Stortinget kort tid etter vedtaket av Paris-avtalen, ledet til den første drøftingen av klimarisiko i oljesektoren i Perspektivmeldingen 2017. Spørsmålet ble seinere mer inngående behandlet i en offentlig utredning om klimarisiko i norsk økonomi (NOU 2018: 17), som anbefalte at klimarisikoen i nye olje- og gassprosjekter burde vurderes og synliggjøres. Resultatet har etter hvert blitt at Olje- og energidepartementet nå krever at oljeselskap vurderer om framtidige endringer i etterspørsel som følge av målene i Paris-avtalen kan få betydning for lønnsomheten i nye felt (Bremnes, 2023).

Når miljøaktørene til en viss grad har fått gjennomslag for å vurdere klimarisiko i forvaltningen av oljeressursene, handler det om at denne måten å hensynta klimaet er relativt lett å innpasse i det eksisterende systemet for styring av oljeutvinning på norsk sokkel. En viktig begrunnelse for dagens oljepolitikk, og særlig utformingen av skattesystemet, har vært at det skal være samsvar mellom det som lønner seg for samfunnet og det som lønner seg for det enkelte oljeselskapet. Dermed kan beslutninger om nye investeringer i hovedsak overlates til selskapene, fordi aktørene i markedet antas å ha bedre grunnlag for slike vurderinger enn myndighetene. Ideen om klimarisiko passer godt inn i denne tankegangen: Den gjør hensynet til klima til et spørsmål om framtidig lønnsomhet og risiko for økonomisk tap, og dermed til noe myndighetene gjør lurt i å overlate til markedsaktørene (Lahn, 2022). Til sjuende og sist er det altså kapitalen som vet best – myndighetenes rolle begrenser seg til å forsikre seg om at selskapene har gjort de nødvendige vurderingene.

Olje og klima i Høyesterett

Ved siden av krav om redusert oljevirkosomhet av hensyn til Paris-målene og forslag om å vurdere økonomisk risiko ved nye oljefelt, har vi de siste årene sett ett særlig profilert forsøk på å utfordre norsk oljepolitikk med klima som begrunnelse: Det såkalte «klimasøksmålet» der miljøorganisasjonene Greenpeace og Natur og Ungdom trakk tildelingen av nye leteområder for olje og gass inn for retten. Saken startet i 2016 da organisasjonene stevnet staten for retten med krav om at ti letelisenser som nylig hadde blitt tildelt i Barentshavet måtte trekkes tilbake. Påstanden var at letelisensene brøt med Grunnlovens såkalte «miljøparagraf», § 112, først og fremst fordi ytterligere olje- og gassutvinning ville bryte med Paris-avtalens mål om å begrense den globale temperaturstigningen. Søksmålet ble behandlet i tre rettsinstanser, og til slutt avgjort av Høyesterett i 2020 (Backer, 2021).

I de innledende rettsrundene i klimasøksmålet dreide mye av den offentlige debatten seg om rettsvesenets rolle i klima- og oljepolitikken (Brenna, 2022; Sunde, 2017). Politikere og kommentatorer fra hele det politiske spekteret protesterte mot å flytte viktige politiske spørsmål til domstolene, i stor grad i tråd med Makt- og demokratiutredningens advarsler mot rettsliggjøring av politikken. For eksempel advarte VGs Hanne Skartveit (2016) mot «politikernes avmakt». Hun mente at organisasjonene bak søksmålet «tilsynelatende ikke stoler på demokratiet». Samtidig stolte hun tilsynelatende ikke selv mer på demokratiets prosesser enn at hun mente det var grunn til å spørre «om politikerne visste hva de gjorde» da de vedtok Grunnlovens § 112 (Skartveit, 2016).

Også Statsadvokatens argumentasjon i rettsprosessen handlet i stor grad om rollefordelingen mellom rettsvesen og demokratiske organer. Statens påstand var at de etablerte prosessene for forvaltning av oljeressursene allerede sikret at hensynet til klima ble ivaretatt, og at Grunnlovens § 112 ikke kunne brukes til å utfordre demokratiske organers vurderinger i konkrete saker. Dermed bidro både den offentlige debatten og statens argumentasjon til å gjøre saken mer til et spørsmål om demokrati og rettsliggjøring enn et spørsmål om klimahensyn og oljevirkosomhetens framtid (Brenna, 2022).

Høyesteretts avgjørelse gikk i statens favør, da flertallet fant tildelingen av de ti letelisenene gyldig (Backer, 2021). Samtidig påpekte Høyesterett at beslutninger om olje- og gassutvinning må vurdere alle klimagassutslippene som virksomheten vil gi opphav til, inkludert utslippene fra forbrenning av oljen og gassen som utvinnes. Dermed ga Høyesterett også en liten, indirekte seier til miljøorganisasjonene, som argumenterte for at utslipp fra forbrenningen av oljen som eksporteres må være like relevant å vurdere som utslipp fra selve produksjonsprosessen. Olje- og energidepartementet fulgte i 2022 opp denne delen av dommen ved å etablere en ny praksis for godkjenning av nye olje- og gassprosjekter. Heretter skal departementet også beregne klimagassutslippene fra forbrenning av olje og gass, som en del av beslutningsgrunnlaget for godkjenning av nye felt (Bremnes, 2023).

Foreløpig er det lite trolig at den nye praksisen med å beregne forbrenningsutslipp vil få noen konsekvenser i godkjenningsprosessen (se Backer, 2021, s. 155). Denne relativt tekniske endringen illustrerer imidlertid at klimasøksmålet har resultert i en grundig gjennomgang av den eksisterende oljepolitikken – både i rettssalen og gjennom offentlig debatt. Selv om det ikke har gitt større endringer i forvaltningen av oljeressursene, har det åpenbart bidratt til større bevissthet om de motsetningene som ligger i den norske oljestatens klimadilemma.

Klimadilemmaet som demokratisk utfordring

Som gjennomgangen over viser, har det i løpet av de siste 20 årene skjedd relativt store endringer i hvordan olje- og klimapolitikken diskuteres og i graden av politisk oppmerksomhet og konflikt omkring disse sakene. I tråd med spådommene Marit Arnstad og Øyvind Østerud framsatte på Makt- og demokratiutredningens oljekonferanse har motsetningene mellom olje- og klimahensyn blitt skjerpet, og striden har særlig stått om tilgang til nye områder for oljeleting. Mens klimapolitikken og spørsmålet om oljevirkosomhetens omfang ble behandlet som adskilte saker på 1990- og 2000-tallet, er dette skillet nå definitivt brutt sammen, og oljeindustriens framtid har blitt et sentralt og konfliktfylt tema i den klimapolitiske debatten. Det har med andre ord funnet sted en *politisering* av olje- og klimapolitikken. Denne politiseringen har utfordret oljeindustriens posisjon i offentligheten på en slik måte at det for eksempel er lite trolig at en eventuell ny Makt- og demokratiutredning vil finne det naturlig å arrangere en konferanse om olje og makt i samarbeid med industriens egen bransjeforening.

Samtidig ser vi at endringene i den faktiske forvaltningen av oljeressursene har vært relativt små. Det kan faktisk argumenteres for at den største endringen de siste 20 årene har vært en kraftig *akselerasjon* i tildelingen av leteområder på norsk sokkel, med påfølgende økninger i investeringer og utvinning. Regimet for økt tildeling av leteområder som ble etablert tidlig på 2000-tallet har ført til en rekke nye funn. Dette har gjort at olje- og gassutvinningen ligger på et langt høyere nivå i 2023 enn man forventet da Makt- og demokratiutredningen la fram sin rapport (Oljedirektoratet, 2022, s. 58). Der oljeforvaltningen er justert som følge av nye klimakrav, har dette først og fremst skjedd gjennom justeringer i eksisterende administrative prosedyrer, for eksempel ved at økonomisk «klimarisiko» og forbrenningsutslipp skal beregnes og synliggjøres ved godkjenning av nye felt. Endringene i den oljepolitiske debatten har altså først og fremst skjedd på det diskursive nivået (Bang & Lahn, 2019), og politiseringen av oljespørsmål har så langt ikke gitt klimahensyn en sterkere stilling i oljepolitiske avgjørelser.

Hva forteller denne utviklingen oss om folkestyrets vilkår i oljestaten? De tre forsøkene på å utfordre oljeinteressene som er trukket fram i denne gjennomgangen, kan som nevnt

knyttet direkte til tre av truslene Makt- og demokratiutredningen mente det norske folkestyret sto overfor i 2003: overnasjonalitet, markedsretting og rettsliggjøring. At oljepolitikken i liten grad er endret som følge av disse utfordringene, kan på den ene siden forstås som et uttrykk for at det norske folkestyret er mer robust enn Makt- og demokratiutredningen fryktet. Når Norge har holdt relativt stø kurs i oljepolitikken, er det et resultat av at et flertall av folkets valgte representanter har gitt sin støtte til denne politikken. Denne støtten har de åpenbart stått fritt til å opprettholde, til tross for at internasjonale avtaler har introdusert nye globale mål som innebærer drastiske kutt i fossil energi, at enkelte aktører i finansmarkedet har blitt mer skeptiske til olje av hensyn til framtidig «klimarisiko», og at domstolene har blitt brukt til å utfordre politiske vedtak.

På den annen side kan situasjonen forstås som en bekreftelse på den sterke makten olje- og gassnæringen besitter, og en illustrasjon av at de tette etablerte båndene til politiske partier og statlige organer skaper en institusjonell treghet som vanskeliggjør omstilling. Det er ingen tvil om at det «oljeindustrielle komplekset» fortsatt har betydelig makt i det norske politiske systemet, og at denne makten er institusjonalisert på en måte som gjør at næringens interesser legger sterke føringer på hvordan nye politiske hensyn innpasses i den demokratiske prosessen. En måte å illustrere styrken i disse maktforholdene på kan være å sammenlikne konsekvensene av den kraftige mobiliseringen for klima som vi så i 2019, da skoleelever i de fleste europeiske land streiket for klimaet. I Danmark bidro denne mobiliseringen direkte til å sette i gang en prosess som førte fram til en tverrpolitisk enighet om å avslutte dansk olje- og gassproduksjon (Madsen et al., 2023). I Norge har vi foreløpig ikke sett større endringer i olje- og gasspolitikken. I den grad dette betyr at nye politiske hensyn og forventninger som målbæres i offentligheten ikke tas tilstrekkelig på alvor i etablerte demokratiske kanaler, kan dette åpenbart forstås som en utfordring for det norske folkestyret.

At det er tungt å endre etablerte strukturer i en situasjon med sterke, institusjonaliserte næringsinteresser er helt i tråd med tidligere funn i den brede samfunnsvitenskapelige litteraturen om omstilling og klimapolitikk. Men det gir samtidig grunnlag for å nyansere Makt- og demokratiutredningens advarsler om at de mekanismene vi har sett i aksjon i de siste 20 årenes klima- og oljedebatt nødvendigvis bidrar til å sette folkestyret under press. De forsøkene på å bruke internasjonale forpliktelser og rettsvesen til å utfordre «oljestaten» som har blitt analysert her, har ikke hatt som effekt å flytte viktige beslutninger ut av demokratiske organer. Tvert imot har de bidratt til å skape økt offentlig debatt og nye muligheter for de folkevalgte til å komme i inngrep med saken – kort sagt, til å politisere spørsmålet. Sterke internasjonale avtaler og økt bruk av rettsvesenet kan med andre ord bidra til å sette nye hensyn og bekymringer på den politiske dagsordenen og hjelpe dem fram i en situasjon der sterke etablerte interesser ellers ville vanskeliggjort det – uten at de dermed begrenser de demokratiske institusjonenes styringsmuligheter.

Dette utelukker selvsagt ikke at mekanismer knyttet til markedsretting, rettsliggjøring og overnasjonalitet *også* kan bidra til å svekke mulighetene for demokratisk styring. For eksempel kan det innvendes at i den grad oljepolitikken til dels har vært avpolitisert, så skyldes det blant annet at man allerede har gjennomgått en form for markedsretting der beslutninger om investeringer i ny utvinning i stor grad legges til selskapene selv. I denne sammenheng er det slående at den eneste av de tre utfordringene mot oljepolitikken som har fått aktiv tilslutning gjennom politiske flertallsvedtak nettopp er den som kan leses som en form for markedsretting: Å gjøre klimahensyn til et spørsmål om økonomisk lønnsomhet og «klimarisiko». Dette er også den eneste av de tre utfordringene som klart trekker i retning av en avpolitisering av klimasaken, i den forstand at den flytter muligheten for å vurdere om framtidig oljevirkosomhet er forenelig med klimamålene ut av den demokratiske prosessen

og over til markedsaktørene – altså oljeselskapene. I dette tilfellet er det med andre ord de demokratiske organene selv som begrenser sitt handlingsrom, eller iallfall frasier seg muligheten til å vurdere og håndtere et betent politisk spørsmål.

Hvordan Norge håndterer «oljestatens klimadilemma» vil være et sentralt spørsmål for de demokratiske institusjonene våre i lang tid framover. Gjennomgangen i denne artikkelen viser at vi kanskje bør være mindre bekymret for overnasjonal tvang og rettslig diktat enn Makt- og demokratiutredningen gir grunnlag for. I en situasjon med sterke næringsinteresser som har godt etablerte kanaler for innflytelse gjennom eksisterende institusjoner, kan det se ut som disse mekanismene ikke utelukkende utgjør en trussel mot demokratiet, men at de også kan gi nye muligheter til å ta politisk styring over utviklingen. En slik forståelse er i tråd med faglitteraturen som vektlegger betydningen av konflikt og politisering for å bryte ut av stivhengighet og etablerte maktforhold i klimapolitikken: Hvis man med demokrati forstår muligheten for offentlig meningsbrytning og aktive avgjørelser i demokratiske organer, kan man også se disse mekanismene som verktøy for å *politisere* og potensielt *demokratisere* en forvaltningspraksis som har blitt sementert over tid.

Litteraturliste

- Andersen, G. (2017). *Parlamentets natur: Utviklingen av norsk miljø- og petroleumpolitikk (1945-2013)*. Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215028132-2017>
- Aronoff, K., Battistoni, A., Cohen, D.A. & Riofrancos, T. (2019). *A Planet to Win: Why We Need a Green New Deal*. Verso.
- Asdal, K. (2011). *Politikkens natur – Naturens politikk*. Universitetsforlaget.
- Asheim, G.B., Fæhn, T., Nyborg, K., Greker, M., Hagem, C., Harstad, B., Hoel, M.O., Lund, D. & Rosendahl, K.E. (2019). The case for a supply-side climate treaty. *Science*, 365(6451), 325–327. <https://doi.org/10.1126/science.aax5011>
- Aykut, S.C. (2020). Global by Nature? Three Dynamics in the Making of «Global Climate Change». I E. Neveu & M. Surdez (Red.), *Globalizing Issues: How Claims, Frames, and Problems Cross Borders* (s. 277–299). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52044-1_13
- Backer, I.L. (2021). Plenumsdommen i klimasøksmålet. *Lov og Rett*, 60(3), 135–158. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2021-03-03>
- Bakken, B., Berge, U., Boasson, E.L. & Kaasa, S. (2003, 4. september). Olje og makt. *Dagbladet*.
- Bang, G. & Lahn, B. (2019). From oil as welfare to oil as risk? Norwegian petroleum resource governance and climate policy. *Climate Policy*, 20(8), 997–1009. <https://doi.org/10.1080/14693062.2019.1692774>
- Bortne, Ø., Selle, P. & Strømsnes, K. (2002). *Miljøvern uten grenser?* Gyldendal.
- Bremnes, J. (2023). *Fra klimasak til kunnskapskontrovers: Nye klimahensyn i norsk petroleumsforvaltning i etterkant av klimasøksmålet mot staten* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/103258>
- Brenna, E.S. (2022). *Enacting Climate Change in Court: Issues at Work in the Norwegian Climate Lawsuit* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/100961>
- Dale, B. & Andersen, G. (2018). Til Dovre faller? Norsk olje og grønn omstilling. I H. Haarstad & G. Rusten (Red.), *Grønn omstilling: Norske veivalg* (s. 27–44). Universitetsforlaget.
- Eckersley, R. (2016). National identities, international roles, and the legitimation of climate leadership: Germany and Norway compared. *Environmental Politics*, 25(1), 180–201. <https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1076278>
- Geels, F.W. (2014). Regime resistance against low-carbon transitions: Introducing politics and power into the multi-level perspective. *Theory, Culture & Society*, 31, 21–40.

- Giddens, A. (2009). *The politics of climate change*. Polity.
- Gloppen, S. & Rakner, L. (2015). Norske klimaparadokser. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 31(3), 246–255. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2936-2015-03-04>
- Gulbrandsen, L.H. & Handberg, Ø.N. (Red.). (2023). *Hvem har makt i norsk klimapolitikk?* FNI-rapport 2:2023. Fridtjof Nansens Institutt.
- Harrison, K. & Bang, G. (2022). Supply-Side Climate Policies in Major Oil-Producing Countries: Norway's and Canada's Struggles to Align Climate Leadership with Fossil Fuel Extraction. *Global Environmental Politics*, 22(4), 129–150. https://doi.org/10.1162/glep_a_00682
- Harstad, B. (2012). Buy coal! A case for supply-side environmental policy. *Journal of Political Economy*, 120, 77–115.
- Ims, M. & Engelstad, F. (2003). *Olje og makt*. Makt- og demokratiutredningens rapportserie (Bd. 56). Unipub.
- Kasa, S., Malvik, H. & Underdal, A. (2001). Globale miljøproblemer og nasjonal maktfordeling. I B. S. Tranøy & Ø. Østerud (Red.), *Mot et globalisert Norge? Rettslige bindinger, økonomiske føringer og politisk handlingsrom* (s. 436–464). Gyldendal Akademisk.
- Lahn, B. (2019). *Norwegian petroleum policy in a changing climate*. CICERO Report 2019:10. CICERO Senter for klimaforskning.
- Lahn, B. (2022). *Carbon connections: On the work of making climate change an issue for politics and government* [Ph.d., Universitetet i Oslo].
- Lahn, B. & Wilson Rowe, E. (2015). How to be a «front-runner»: Norway in international climate politics. I B. de Carvalho & I. B. Neumann (Red.), *Small States and Status Seeking: Norway's quest for international standing* (s. 126–145). Routledge.
- Langley, P., Bridge, G., Bulkeley, H. & Veelen, B. van. (2021). Decarbonizing capital: Investment, divestment and the qualification of carbon assets. *Economy and Society*, 50(3), 494–516. <https://doi.org/10.1080/03085147.2021.1860335>
- Machin, A. (2013). *Negotiating climate change: Radical democracy and the illusion of consensus*. Zed Books.
- Madsen, P.T., Hansen, D.S., Sperling, K., Houeland, C. & Jenkins, K.E.H. (2023). Abandoning fossil fuel production: What can be learned from the Danish phase-out of oil and gas? *Energy Research & Social Science*, 103, 103211. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2023.103211>
- Mathisen, W.C. (2003). *Kunnskapsmakt og miljøpolitikk*. Makt- og demokratiutredningens rapportserie (Bd. 58). Unipub.
- Meyer, S. & Myklebust, S. (Red.). (2022). *Kunnskapsmakt*. Gyldendal Akademisk.
- Mouffe, C. (2005). *On the political*. Routledge.
- Nilsen, Y. (2001). *En felles plattform? Norsk oljeindustri og klimadebatten i Norge fram til 1998* [Ph.d., Universitetet i Oslo].
- NOU 2003: 19. (2003). *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*. Norges offentlige utredninger.
- NOU 2018: 17. (2018). *Klimarisiko og norsk økonomi*. Norges offentlige utredninger.
- Oljedirektoratet. (2022). *Ressursrapport 2022*. Oljedirektoratet.
- Osland, O. (2004). Øystein Bortne, Per Selle og Kristin Strømsnes: Miljøvern uten grenser? (Bokmelding). *Sosiologisk tidsskrift* 12(1), 98–102. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2928-2004-01-05>
- Paterson, M. (2021). 'The End of the Fossil Fuel Age'? Discourse Politics and Climate Change Political Economy. *New Political Economy*, 26(6), 923–936. <https://doi.org/10.1080/13563467.2020.1810218>

- Paterson, M., Tobin, P. & VanDeveer, S.D. (2022). Climate Governance Antagonisms: Policy Stability and Repoliticization. *Global Environmental Politics*, 22(2), 1–11. https://doi.org/10.1162/glep_a_00647
- Pepermans, Y. & Maesele, P. (2016). The politicization of climate change: Problem or solution? *WIREs Climate Change*, 7(4), 478–485. <https://doi.org/10.1002/wcc.405>
- Scoville, C. & McCumber, A. (2023). Climate Silence in Sociology? How Elite American Sociology, Environmental Sociology, and Science and Technology Studies Treat Climate Change. *Sociological Perspectives*, 07311214231180554. <https://doi.org/10.1177/07311214231180554>
- Sejersted, F. (1999). *Systemtvang eller politikk: Om utviklingen av det oljeindustrielle kompleks i Norge*. Universitetsforlaget.
- Skartveit, H. (2016, 29. oktober). Domstolenes makt og politikernes avmakt. *Verdens Gang*.
- Stoddard, I., Anderson, K., Capstick, S., Carton, W., Depledge, J., Facer, K., Gough, C., Hache, F., Hoolohan, C., Hultman, M., Hällström, N., Kartha, S., Klinsky, S., Kuchler, M., Lövbrand, E., Nasiritousi, N., Newell, P., Peters, G.P., Sokona, Y., ... Williams, M. (2021). Three Decades of Climate Mitigation: Why Haven't We Bent the Global Emissions Curve? *Annual Review of Environment and Resources*, 46(1), 653–689. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-012220-011104>
- St.prp. nr. 50 (1995–1996). *Om olje- og gassvirksomhet, utbygging og drift av Åsgardfeltet samt disponering av innretningene på Odinfeltet*. Nærings- og energidepartementet.
- Sunde, J.Ø. (2017). Klimasøksmål og demokrati. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 34(4), 354–365. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2017-04-03>
- Swyngedouw, E. (2010). Apocalypse Forever? Post-political Populism and the Spectre of Climate Change. *Theory, Culture & Society*, 27(2–3), 213–232. <https://doi.org/10.1177/0263276409358728>
- Tjernshaugen, A. (2007). *Gasskraft: Tjue års klimakamp*. Pax.
- Trout, K., Muttitt, G., Lafleur, D., Graaf, T.V. de, Mendelevitch, R., Mei, L. & Meinshausen, M. (2022). Existing fossil fuel extraction would warm the world beyond 1.5 °C. *Environmental Research Letters*, 17(6), 064010. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac6228>
- Wynne, B. (2010). Strange Weather, Again: Climate science as political art. *Theory, Culture & Society*, 27(2–3), 289–305. <https://doi.org/10.1177/0263276410361499>
- Østerud, Ø., Engelstad, F. & Selle, P. (2003). *Makten og demokratiet: En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Gyldendal Akademisk.